

Brüssel, 20. november 2020
(OR. en)

13177/20

JEUN 122
EDUC 414
SOC 737
EMPL 526
SUSTDEV 162
COHOM 92
GENDER 140
DIGIT 130
ANTIDISCRIM 120

MENETLUSE TULEMUS

Saatja: Nõukogu peasekretariaat

Saaja: Delegatsioonid

Eelmise dok nr: 12840

Teema: Nõukogu ja nõukogus kokku tulnud liikmesriikide valitsuste esindajate
järelused Euroopa noorte demokraatiateadlikkuse ja demokraatliku
kaasatuse edendamise kohta

Delegatsioonidele edastatakse lisas nõukogu ja nõukogus kokku tulnud liikmesriikide valitsuste esindajate järelused Euroopa noorte demokraatiateadlikkuse ja demokraatliku kaasatuse edendamise kohta, mille nõukogu kiitis 20. novembril 2020 heaks kirjaliku menetluse teel vastavalt nõukogu kodukorra artikli 12 lõike 1 esimesele lõigule ja nõukogu otsuse 2020/556 artiklile 1.

Vastavalt alaliste esindajate komitee 18. novembri 2020. aasta otsusele edastatakse järelused avaldamiseks *Euroopa Liidu Teatajas*.

Nõukogu ja nõukogus kokku tulnud liikmesriikide valitsuste esindajate järeldused Euroopa noorte demokraatiateadlikkuse ja demokraatliku kaasatuse edendamise kohta

NÕUKOGU JA NÕUKOGUS KOKKU TULNUD LIIKMESRIIKIDE VALITSUSTE
ESINDAJAD,

TUNNISTADES, ET

1. Euroopa Liit rajaneb sellistel väärtustel nagu demokraatia, pluralism, võrdsus ja õigusriik. Inimõiguste austamine, vabadus, mittediskrimineerimine, sallivus ja vähemuste kaitse on Euroopa idee võõrandamatud nurgakivid¹;
2. demokraatiat ja ühiskonda, kus valitsevad pluralism, mittediskrimineerimine, sallivus, õiglus, õigusriigi põhimõte ja solidaarsus, ei tohi kunagi pidada enesestmõistetavaks. Neid peavad kaitsma, tugevdama ja edendama poliitilised osalejad, ühiskond, ettevõtjad, akadeemilised ringkonnad, meedia, neid tuleb kaitsta nii formaalse kui ka mitteformaalse õppe ja koolituse raames ning meie kõik peame neid kaitsma üheskoos;
3. noortel peaks olema võimalik tähenduslikult osaleda otsuste tegemisel kõigis neid puudutavates küsimustes. Neil on õigus sõnavabadusele, teabe saamisele ja kaitsele diskrimineerimise eest. Neil on õigus haridusele, koolitusele ja noorsootööle, mis võimaldab neil *muu hulgas* õppida tundma inimõigusi ja põhivabadusi ning valmistada neid ette vastutustundlikuks eluks vabas ühiskonnas;

¹ Euroopa Liidu lepingu artikkel 2.

4. noorte loovus on Euroopa toimiva demokraatia jaoks väga oluline. Noortekultuuridel, -liikumistel, -rühmadel, -organisatsioonidel ja -algatustel võib olla otsustav mõju poliitilistele arengutele ja ühiskondlikele muutustele. Keskkonna- ja kliimakaitse, rassismivastase võitluse ja sotsiaalse mitmekesisuse alased algatused on vaid mõned näited küsimustest, millega Euroopa noored sageli tegelevad;
5. noorus on määrava tähtsusega eluetapp, mis väärrib poliitilisest vaatepunktist erilist tähelepanu. Noored igal pool Euroopas on väga erineva tausta, huvide ja võimetega ning nad seisavad silmitsi paljude probleemidega nii üksikisiku kui ka ühiskonna tasandil. Üksikisikute, eelkõige vähemate võimalustega noorte elus võimaluste loomine ning noorte demokraatiateadlikkuse edendamine on ülesanded, mis nõuavad ühiskonna laialdast toetust ja asjakohaseid poliitikameetmeid;
6. meedial ja digitaaltehnoloogial on suur potentsiaal suurendada usaldust demokraatia vastu, pakkudes noortele märkimisväärsed võimalusi pääseda juurde demokraatlikuks kaasatuseks vajalikule teabele, suhelda teistega pika vahemaa tagant, väljendada oma arvamusi, kasutada oma õigusi ja olla aktiivsed kodanikud. Samal ajal toob digiüleminek kaasa mõned negatiivsed elemendid, mis võivad demokraatiat ohustada, näiteks desinformatsioon, polariseerumine, propaganda ja vihakõne;
7. Euroopa Liidu eesmärk on ergutada noori osalema Euroopa demokraatias²;

² Euroopa Liidu toimimise lepingu artikli 165 lõige 2.

8. kaasava osalusdemokraatia edendamine on üks ELi noortestrategia (2019–2027) juhtpõhimõtteid. ELi noortestrategia eesmärk on toetada Euroopa noorte kaasamist ühiskonna ja poliitika kujundamises. Seda silmas pidades võetakse noorte arvamusi arvesse näiteks ELi noortedialogi ja Euroopa noorte 11 eesmärgi kaudu³. Euroopa noorte eesmärgid nr 1 (noorte kaasamine ELis) ja nr 9 (koht ja osalusvõimalused kõigile) on eriti olulised noorte demokraatias osalemise seisukohast,

VÕTAVAD TEADMISEKS

9. 2020. aasta oktoobris toimunud ELi noortekonverentsil jagatud noorte ideed ja arvamused keskendusid teemale, mis puudutab koha ja osalusvõimaluste loomist kõigile, ning pakuvad väärtusliku lähtekoha meetmeteks, millega edendada Euroopa noorte demokraatiateadlikkust ja demokraatlikku kaasatust. Need noorte ideed ja arvamused puudutavad järgmist:

- kriitilise mõtlemise lisamine koolide õppekavadesse kohustusliku osana;
- kõigi tasandite kaasotsustamisprotsessid, millesse on kaasatud noored ja noorteorganisatsioonid ning mida rakendatakse õigustepõhise lähenemisviisi alusel;
- kõigil valimistel valimis- ja kandideerimisõigusliku vanuse alandamine 16-le, kõrvaldades samal ajal kõik hääletamise takistused ning tagades, et valimistel osalemist julgustatakse;
- sihtotstarbelised protsessid, mis võimendavad vähemusse kuuluvate noorte häält ja tagavad nende otsese osalemise;
- alaliste osalusstruktuuride rahastamine;
- uued Euroopa rahastamisvõimalused noorte jaoks keskkondade loomiseks ja ülalpidamiseks;
- noortele turvaliste digitaalkeskkondade loomise ja digikirjaoskuse edendamise prioriteediks seadmine Euroopa tasandil ja sektoriülese lähenemisviisi raames,

³ Nõukogu resolutsiooni (noortevaldkonnas tehtava Euroopa koostöö raamistiku kohta: Euroopa Liidu noortestrategia 2019–2027) 3. lisa (ELT C 456/01, 2018).

10. demokraatiateadlikkuse edendamiseks peavad noored saama arendada oma enesetõhususe taju ja algatusvõimet ning kogeda koosloomist. Selliselt kogevad nad demokraatlikke protsesse ja omandavad pädevusi, mis moodustavad toimiva demokraatia alustala. Selle kaasava protsessi olulised osad on avatud arutelukultuuri kogemine, sallivuse suurendamine erinevate arvamuste ja eluviiside suhtes ning kompromisside tegemise, enamusotsuste aktsepteerimise ja vähemuste kaitsmise võime arendamine;
11. demokraatliku kaasatuse julgustamine tähendab seda, et noori innustatakse mõtlema iseseisvalt, kriitiliselt ja nüansirikkalt ning olema aktiivsed kodanikud, samuti julgustatakse neid hindama, kas nende keskkond kaitseb Euroopa ühiseid väärtusi ja tagab nende õigused. See võib tugevdada noorte iseseisvust, nende võimet teha ise otsuseid ja kodanikujulgust ning võib võimestada neid kujundama mitte ainult oma elu, vaid ka Euroopa poliitikat ja ühiskonda vastavalt demokraatia põhimõtetele ja solidaarsuse vaimus;
12. Euroopa koostöö põhineb mitmekesisusel, mõistmisel ja avatud dialoogil. See üldine konsensus aitab kaasa nii demokraatlikule kultuurile kui ka ühtekuuluvusele Euroopas ning on tugevaks aluseks noorte demokraatlikule kaasamisele. See aitab võidelda demokraatiavastaste, ebainimlike, seksistlike, rassistlike, diskrimineerivate ja tõrjuvate suundumuste vastu meie ühiskonnas ning võib samuti kaasa aidata vägivaldse äärmusluse ennetamisele;
13. kõik noored vajavad ligipääsu teenustele, tuge ja võimalusi, mis võimaldaksid neil võtta vastutuse oma valikute eest, end väljendada, kogeda enesetõhusust ja vabalt panustada demokraatlikku ellu Euroopas. Valitsusasutuste ja valitsusväliste osalejate pakutavaid noortele mõeldud digitaal- ja füüsilisi keskkondi tuleks kujundada koos noorte endiga ning neid tuleks edendada kõigis formaalse ja mitteformaalse õppe ja koolituse vormides. See nõuab ka tugevat ja sõltumatut kodanikuühiskonda. Eriti olulised on noorte organiseerumise ja enda huvide eest seismise vormid, nagu noorte organisatsioonid ja osaluskogud, kus noored õpivad enese ja teiste eest vastutust võtma;

14. selleks et võimaldada kõigil noortel kogeda demokraatiat, on vaja kaasavat lähenemisviisi, milles võetakse arvesse nende mitmekesisust paljudes aspektides. Erilist tähelepanu tuleks pöörata noortele, kellel on individuaalsete või struktuuriliste ebasoodsate tingimuste tõttu vaid piiratud juurdepääs osalusprotsessidele, noorsootöövõimalustele ja suhtlemisele teiste kodanikuühiskonna osalejatega, võttes samal ajal arvesse läbipõimunud diskrimineerimise ohtu,

RÕHUTAVAD, ET

15. mitteformaalse ja informaalse õppe põhimõtted ning eelkõige noorsootöö väärtused ja praktikad pakuvad palju võimalusi noorte demokraatiateadlikkuse ja kaasatuse edendamiseks. See on võimalik peamiselt seetõttu, et noorsootöö on oma olemuselt protsessile suunatud ja kaasav tegevus, mis on suunatud nii organiseeritud kui ka organiseerimata noortele ning mis on tihedalt kooskõlas noorte vajaduste ja huvidega. Noorsootöös kasutatavad erialateadmised ja meetodid võivad olla inspiratsiooniallikaks teistele sektoritele. Seega on noorsootööl potentsiaal täita ühendavat ja koordineerivat rolli demokraatia ja poliitilise osaluse edendamisel noorte seas kohalikust kuni Euroopa tasandini;
16. lisaks tuleks noorsootöö sektoris välja töötada kriitilise ja emantsipeeriva lähenemisviisiga uuenduslikud kontseptsioonid ja tavad, mis keskenduvad noorte autonoomiale, algatusvõimele ja koosloomise võimalustele. Lähtepunktiks võib võtta sellised olemasolevad kontseptsioonid nagu inimõigustealane haridus, kultuuridevaheline ja ülemaailmne õpe, digikirjaoskus ja meediapädevus ning kodanikuharidus. Tasustatud ja vabatahtlikke noorsootöötajaid tuleks käsitada noori kõnealustes kogemustes saatvate isikutena ning neid tuleks heade tavade vahetamisel ning isiklike oskuste ja pädevuste omandamisel toetada;
17. mitmesugused Euroopa programmid edendavad demokraatiateadlikkust ja kaasatust. Programmid „Erasmus+“ ja Euroopa solidaarsuskorpus on eriti sobivad raamistikud noorte sihipärase kaasamise edendamiseks kultuuridevahelise dialoogi ja vastastikuse õppimise kaudu, eelkõige seoses Euroopa ühiste väärtuste ja probleemidega;

18. noorte demokraatiateadlikkus ja kaasatus aitavad suurendada ühiskonna vastupanuvõimet. See ilmneb eriti selgelt olukordades, kus demokraatia aluspõhimõtteid ja põhiõigusi piiratakse erakorraliste asjaolude tõttu (nt COVID-19 pandeemia). Noored, kes demokraatiat hästi mõistavad, suudavad lõppkokkuvõttes paremini vahet teha strateegiatel, mis on mõeldud selliste demokraatiaga kooskõlas olevate probleemide lahendamiseks, ja strateegiaid, mis ei ole demokraatiaga kooskõlas. Lisaks on oluline, et noorte õigusi ja vabadusi ajutiste piirangute ajal kaitstakse ning et need pärast piirangute lõppemist täielikult ja viivitamata taastatakse. See kehtib eelkõige seetõttu, et noored, eriti vähemate võimalustega noored, kuuluvad sageli kriisidest kõige rohkem mõjutatud rühmadesse,

KUTSUVAD LIIKMESRIIKE ÜLES TEGEMA KOOSKÕLAS SUBSIDAARSUSE PÕHIMÕTTEGA JA ASJAKOHADEL TASANDITEL JÄRGMIST

19. vajaduse korral looma või jätkama püsivalt sektoripõhiseid ja sektoriüleseid rahastamisprogramme ja -algatusi liikmesriikide kõigil tasanditel, et suurendada noorte arusaamist demokraatiast ja mitmekesisusest ning nende väärtustamist. Need peaksid pakkuma keskkondi ja võimalusi, et saada teavet demokraatliku kaasatuse kohta ja seda kogeda nii rühma osana kui ka individuaalselt, tagades samal ajal juurdepääsu kõigile noortele, eelkõige vähemate võimalustega noortele. Tugevdada tuleks eelkõige noorteorganisatsioonide ja noorte omaalgatuslike projektide (mis on noorte organiseerumisvõime väljendused) võimekust neid püüdlusi toetada;

20. edendama demokraatia ja inimõiguste alast õpet hariduse, koolituse ja elukestva õppe kõigis sektorites ja kõigil tasanditel ning edendada nendes küsimustes sektoritevahelist tihedat ja püsivat koostööd. Erilist tähelepanu tuleks pöörata kodanikuaktiivsuse ja demokraatia alasele haridusele, kaaludes mitmesuguseid tavasid ja õpikeskkondi ning edendades peamiste kodanikupädevuste arendamist, nagu on sätestatud nõukogu soovitusel võtmepädevuste kohta elukestvas õppes⁴ ja nõukogu soovitusel, milles käsitletakse ühiste väärtuste, kaasava hariduse ja õpetamise Euroopa mõõtme edendamist⁵;
21. võimestama noori reageerima digiüleminekust tulenevatele võimalustele ja väljakutsetele ning osalema veebipõhises suhtluses aktiivsel ja eneseanalüüsi võimaldaval viisil⁶. Selleks tuleb eelkõige edendada noorte ja neid toetavate inimeste (nt noorsootöötajad, õpetajad) digikirjaoskust ja meediapädevust, eelkõige suutlikkust tulla toime teabe ülekülluse, desinformatsiooni, vihakõne ja muude kahjuliku sisu vormidega. Erilist tähelepanu tuleks pöörata sobivate toetusvahendite pakkumisele ning samuti nutikate noorsootöölahenduste ja digitaalsete osalusprotsesside kõrge kvaliteedi tagamisele. Tõketeta juurdepääs digitaalmeediale tuleb tagada kõigile noortele, eelkõige vähemate võimalustega noortele;
22. tunnustama noorte üles näidatud erilist huvi ja kodanikuaktiivsust sellistes küsimustes nagu keskkonnavaline, sotsiaalne ja majanduslik kestlikkus, inimõigused, põlvkondadevaheline võrdsus, sooline võrdõiguslikkus ja digitaliseerimise mõju, ning toetama neid aktiivselt nende jõupingutustes kujundada asjakohaseid poliitilisi ja sotsiaalseid protsesse. Eelkõige tuleks julgustada noorte osalemist kohalikul tasandil, näiteks õpilasesindustes, kohalikes noorteorganisatsioonides või noorte omaalgatuslike projektide formaadis;

⁴ Nõukogu soovitus võtmepädevuste kohta elukestvas õppes (ELT C 189, 4.6.2018, lk 1)

⁵ Nõukogu soovitus, milles käsitletakse ühiste väärtuste, kaasava hariduse ja õpetamise Euroopa mõõtme edendamist (ELT C 195, 7.6.2018, lk 1)

⁶ Nõukogu järeldused nutika noorsootöö kohta (ELT C 418, 7.12.2017, lk 2) ja nõukogu järeldused digitaalse noorsootöö kohta (ELT C 414, 10.12.2019, lk 2).

23. piisavalt edendama ja toetama kättesaadavaid füüsilisi ja digitaalseid noorsootöö struktuure ja nutikaid noorsootöölahendusi, eelkõige pärast COVID-19 leviku tõkestamismeetmeid, et anda noortele isiklikuks arenguks vabad, avatud ja turvalised keskkonnad ning võimalused,

KUTSUVAD LIIKMESRIIKE JA EUROOPA KOMISJONI ÜLES NENDE VASTAVATES
PÄDEVUSVALDKONDADES JA ASJAKOHASTEL TASANDITEL NING VÖTTES
NÕUETEKOHASELT ARVESSE SUBSIDIAARSUSE PÕHIMÕTET

24. arendama edasi noorte osalemist poliitilistes protsessides kooskõlas nõukogu resolutsiooniga, milles käsitletakse noorte julgustamist osaleda poliitilises tegevuses Euroopa demokraatia elluviimisel,⁷ ning seega veelgi tugevdada kõigi noorte tähenduslikku ja jätkusuutlikku osalemist kõigi tasandite otsustusprotsessides;
25. vajaduse korral tegema poliitilised protsessid ja otsused kõigil tasanditel juurdepääsetavaks, läbipaistvaks ja arusaadavaks, kasutades noortesõbralikku teavet ja teavitamist. See peaks eelkõige hõlmama noortele tagasiside andmist noorte osalemisprotsesside tulemuste kohta. Teavet tuleb levitada sihipäraselt, nii et see jõuaks kõigi noorteni, olenemata nende keskkonnast. Asjakohased kommunikatsioonistrateegiad tuleks Euroopa tasandil välja töötada koostöös noorte teabevõrgustike ja noortesektori muude sidusrühmadega, nagu Euroopa noorte teabe- ja nõustamisamet ning Eurodeski võrgustik;
26. jätkuva ja olulise noorsootöö osana tutvustama noortele demokraatiateadlikkuse ja demokraatliku kaasatuse kontseptsioone ja edendama neid ning tunnistama, et noorsootöö sektor on soodne koht pakkumaks noortele võimalusi arendada demokraatlikku ühiskonda ja anda sellesse oma panus. See hõlmab asjakohaste raamtingimuste ja piisavate rahaliste vahendite pakkumist olemasolevate struktuuride raames kõigil tasanditel, samuti noorsootöötajatele temaatiliste koolituste pakkumist ning nende oskuste ja kvalifikatsioonide edendamist;

⁷ Nõukogu resolutsioon, milles käsitletakse noorte julgustamist osaleda poliitilises tegevuses Euroopa demokraatia elluviimisel (ELT C 417, 15.12.2015, lk 10).

27. toetama selliste lähenemisviiside edasiarendamist ja ümberkujundamist, mille eesmärk on suurendada noorte demokraatiateadlikkust ja kaasatust. Need võivad tugineda olemasolevatele pedagoogika⁸ ja demokraatia, kodanikuaktiivsuse ja inimõiguste alase hariduse/koolituse kontseptsioonidele ning Euroopa Nõukogu ja kodanikuühiskonna organisatsioonide tööle selles valdkonnas. Need lähenemisviisid tuleks edastada praktikutele korrapärase koolitusprogrammide kaudu ning need võivad olla inspiratsiooniks ELi noorteprogrammide elluviimisel või pädevustel põhineva raamistiku väljatöötamisel formaalse ja mitteformaalse noorsootöö alase hariduse ja koolituse jaoks⁹. Samuti tuleks luua võimalusi vastastikuseks õppimiseks noorsootöös – nii praktikute, akadeemiliste ringkondade, poliitikakujundajate ja noorte kui ka sektorite vahel,

KUTSUVAD EUROOPA KOMISJONI ÜLES

28. võtma arvesse noorte huve ja nende demokraatlikku kaasatust valdkondadevahelise küsimusena sellistes Euroopa protsessides ja programmides nagu Euroopa tulevikku käsitlev konverents, digiõppe tegevuskava või Euroopa haridusruum ning asjakohaste kehtivate ELi programmide, Euroopa rohelise kokkuleppe, Euroopa sotsiaalõiguste samba ja kestliku arengu tegevuskava 2030 rakendamisel ning tõhustatud koostöös Euroopa Nõukoguga;
29. panema rõhku teadustegevusele ja tõendite kogumise vahenditele, mille abil analüüsitakse ELi rahastamisprogrammide mõju noorte demokraatiateadlikkuse ja demokraatliku kaasatuse edendamisele;
30. tugevdama ELi programmidest rahastatavat Euroopa tegevust partnerriikidega, et veelgi edendada noorte demokraatiateadlikkust ja demokraatlikku kaasatust, ning jätkama noorsootöö arendamist koostöö ja vahetuste kaudu,

⁸ Eelkõige kriitilise ja emantsipeeriva pedagoogika kontseptsioonid.

⁹ Nõukogu järeldused noorsootöötajate hariduse ja koolituse kohta (ELT C 412, 9.12.2019, lk 12).

KUTSUVAAD KÕIKI EUROOPA NOORTEVALDKONNA KOOSTÖÖMEETMETES OSALEJAJD ÜLES PÜÜDMA

31. rõhutada programmi „Erasmus+“ ja Euroopa solidaarsuskorpuse rahastamisprogrammide rakendamisel selliseid küsimusi nagu Euroopa väärtused ja identiteet, demokraatia, mitmekesisuse aktsepteerimine, inimõigused, sooline võrdõiguslikkus, vähemuste kaitse, kriitiline mõtlemine, uued osalemise ja ühiskondliku tegevuse vormid. Projektidele, mis annavad noortele võimaluse teha algatusi, anda oma panust ja avaldada oma arvamust, tuleks tagada kaasav ja avatud juurdepääs, lihtsad menetlused ja piisavad vahendid. Seda tuleks arvesse võtta eelkõige osalemist ja solidaarsust puudutavate meetmete puhul;
32. tagama, et ELi noorteprogrammides võetakse arvesse noorte vajadusi, huve ja mitmekesisust. See hõlmab noortesõbralikku ja hõlpsasti kättesaadavat rahastamisteavet, toetust noorte endi projektialgatustele ning programmi korraldajate ja nende vajadustega arvestamist. Vajaduse korral peaks programmides olema võimalik teha parandusi, millega noorte algatus ning seega nende demokraatlik kaasatus ja kogemused seatakse veelgi tähtsamale kohale.

Seotud dokumendid

Nõukogu ja nõukogus kokku tulnud liikmesriikide valitsuste esindajad võtavad käesolevate järelduste vastuvõtmisel teadmiseks järgmised dokumendid:

- Nõukogu resolutsioon noortevaldkonnas tehtava Euroopa koostöö raamistiku kohta: Euroopa Liidu noortestrategia 2019–2027 (ELT C 456, 18.12.2018, lk 1)
- Nõukogu resolutsioon, milles käsitletakse noorte julgustamist osaleda poliitilises tegevuses Euroopa demokraatia elluviimisel (ELT C 417, 15.12.2015, lk 10)
- Nõukogu järeldused „Noored välistegevuses“ (8629/20)
- Nõukogu järeldused meediapädevuse kohta pidevalt muutuv maailmas (ELT C 193, 9.6.2020, lk 23)
- Nõukogu järeldused noorsootöötajate hariduse ja koolituse kohta (ELT C 412, 9.12.2019, lk 12)
- Nõukogu järeldused digitaalse noorsootöö kohta (ELT C 414, 10.12.2019, lk 2)
- Nõukogu soovitus, milles käsitletakse ühiste väärtuste, kaasava hariduse ja õpetamise Euroopa mõõtme edendamist (ELT C 195, 7.6.2018, lk 1)
- Nõukogu soovitus võtmepädevuste kohta elukestvas õppes (ELT C 189, 4.6.2018, lk 1)
- Nõukogu järeldused nutika noorsootöö kohta (ELT C 418, 7.12.2017, lk 2)
- Nõukogu järeldused noortevaldkonna rolli kohta terviklikus ja valdkondadevahelises lähenemisviisis, mille eesmärk on noorte vägivaldse radikaliseerumise ennetamine ja selle vastu võitlemine (ELT C 213, 14.6.2016, lk 1)

- Euroopa Liidu haridusministrite 17. märtsi 2015. aasta Pariisi deklaratsioon kodanikuaktiivsuse ning vabaduse, sallivuse ja mittediskrimineerimise ühiste väärtuste edendamise kohta hariduse kaudu
- ÜRO 20. novembri 1989. aasta lapse õiguste konventsioon
- Euroopa Komisjon: *Flash Eurobarometer 478 – How do we build a stronger, more united Europe? The views of young people*, märts 2019¹⁰
- Euroopa Parlament: *Uuring Shrinking space for civil society: the EU response*, 2017¹¹
- Euroopa Nõukogu ministrite komitee soovitus CM/Rec(2010)7 liikmesriikidele Euroopa Nõukogu kodanikuhariduse ja inimõiguste hariduse harta kohta
- Euroopa Nõukogu: *Reference Framework of Competencies for Democratic Culture: Volume 1 – Context, concepts and model*, 2018¹²

¹⁰ <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/ResultDoc/download/DocumentKy/86162>

¹¹ [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578039/EXPO_STU\(2017\)578039_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578039/EXPO_STU(2017)578039_EN.pdf)

¹² <https://rm.coe.int/prems-008318-gbr-2508-reference-framework-of-competences-vol-1-8573-co/16807bc66c>